

MAAILMAKIRJANDUSE TÕLKEVARAMU

Miguel de Unamuno

ARMASTUS JA
PEDAGOGIKA

KOLM NÄITLIKKU
NOVELLI JA PROLOOG

MALEMÄNGIJA DON
SANDALIO ROMAAN

Tõlkinud
HELINA AULIS, MARI KRUSE,
RIINA ROASTO

TARTU ÜLIKOOLI KIRJASTUS

Tõlkeks kasutatud väljaanded:

Miguel de Unamuno. *Amor y pedagogía*. Undécima edición, Espasa-Calpe, S. A., Madrid, 1979

Miguel de Unamuno. *Tres novelas ejemplares y un prólogo*. Edición Ciriaco Morón Arroyo. Decimotercera edición. Espasa Calpe, Madrid 1990

Miguel de Unamuno. *San Manuel Bueno; y tres historias más*. 6ª edición. Espasa Calpe, Madrid 1966

Käesoleva raamatu väljaandmist on toetanud

HISPAANIA KULTUURIMINISTEERIUMI

RAAMATUTE, ARHIIVIDE JA

RAAMATUKOGUDE PEVALITSUS

Toimetanud Mari Kruse ja Riina Roasto

„Maailmakirjanduse tõlkevaramu“ sarja väljaandmist koordineerib Tartu Ülikooli kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Tõlkeõigus eesti keelde:

Helina Aulis, Mari Kruse, Riina Roasto, 2011

Saate-essée autoriõigus: Piret Põldver, 2011

ISSN 1736–3713

ISBN 978–9949–19–917–4

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

SISUKORD

UNAMUNO KURBLÕBUS ELUTEATER	7
(Piret Põldver)	
ARMASTUS JA PEDAGOOGIKA	23
(tlk. Helina Aulis)	
KOLM NÄITLIKKU NOVELLI JA PROLOOG	223
Proloog. Tlk. Riina Roasto	225
Kaks ema. Tlk. Mari Kruse	237
Lumbría markii. Tlk. Riina Roasto	269
Mees mis mees. Tlk. Mari Kruse	284
MALEMÄNGIJA DON SANDALIO ROMAAN	331
(tlk. Riina Roasto)	

UNAMUNO KURBLÕBUS ELUTEATER

19. sajandi teisel poolel, kui läänemaailmas plahvatuslikult laienes teaduslik-positivistlik ilmavaade, kirjanduses jõustusid realism ja naturalism ning Jumala-idee oli viis aastat enne Unamuno sündi saanud Darwinilt tugeva hoobi, üritas ratsionalism aina innukamalt kõrvale tõrjuda igasugust intuitsiooni, tundlemist ning puhta usu jõudu. Taheti tõestada, et peale mõistuse ja loogilise korrektsuse tõel muid kriteeriume ei olegi.

Vaatamata sellele – või ilmselt tegelikult just selle tõttu – mängib Miguel de Unamuno (1864–1936)¹ teostes suurt rolli usk. Unamuno oli katoliiklane, kuid temas pesitses tavatu isemõtlemise mässuline vaim. Suutmata kunagi leida päris tõelist ja siirast kristlikku usku ning pühendumust, oli tema suhe Jumalasse siiski kirglik, ja niisama kirglik oli tema kahtlus. Võimalik et just iseenda kannatusi silmas pidades kirjutas ta: „[A]justust väärib inimene, kes püüab uskuda sealoolsusesse, sest ta vajab seda, kuigi uskuda ei suuda”². Unamuno elutunnetust, tema kirjandusloomingut ja filosoofiat läbib sügav ja siiras meelega mõistuse ja usu vahel laiutava kuristiku pärast.

Unamuno mõtlemine kaldub pigem usu kinnitamise kui süstemaatilise filosoofia poole. See on tulvil

¹ Unamuno elu ja loomingu ülevaate leiab eesti lugeja enamiku varasemate tõlgete saatekäsitlustest, millest osa on ka korratud Jüri Talveti raamatutes „Hispaania vaim” (1995) ja „Tõrjumatu äär” (2005).

² M. de Unamuno, Inimeste ja rahvaste traagilisest elutundest. Tartu: Ilmamaa, 2008, lk 109.

enesekahtlusi ning vastuolusid. 19. sajandi teise poole ratsionalismivaimustust pidas Unamuno liialdatuks ja ühekülgseks, sest see välistas kõik peale kaine arutluse. „On inimesi, kes mõtlevad vaid ajudega, samal ajal kui teised mõtlevad kogu keha ja hingega. (---) Filosoofia, nagu ka poeesia, kas luuakse kõigi inimlike jõududega või pööratakse pseudofilosoofilisse eruditsiooni.”³ Just „Armastuse ja pedagoogika” (esmatrükk 1902) kirjutamise käigus toimus Unamuno loomingus pööre igavikuotsingute poole. Siis jäädvustas ta esmakordselt seda, mida autor hiljem nimetab traagiliseks elutundeks. Väga paljud romaanis avaldatud mõtted said seejärel konkreetsema kuju tema olgu ilukirjanduslikes või filosoofilistes teostes. Unamuno peaessee „Inimeste ja rahvaste traagilisest elutundest” (algupärand 1913; eesti keeles 1996, kordustrükk 2008) käsitleb põhjalikult surematuseihalust, millest „Armastuses ja pedagoogikas” räägib don Fulgencio, filosoof, kes selles teoses esindabki kõige rohkem Unamuno arvamusi. Nii näiteks Jumala kui autori võrdpildi, millest see koomiline aforisme pilduv haritlane pajatab, mängib Unamuno seejärel põhjalikult läbi oma romaanis „Udu” (1914; e. k. 2009).

Surematuseihaluse motiiv läbib Unamuno teoste enamikku. See on aluseks traagilisele elutundele, mida põhjustab südame ja mõistuse vastuolu. Inimeses peituvad kaks teineteisele vastanduvat poolust: mõistus ja hing. Üks pool on loogiline ja arutlev, teine tundev ja uskuv. Kuigi inimeseks olemise juurde kuulub iha kesta igavesti, on möödapääsmatu fakt, et kõik maine on ajalik ja kaduv. Mitte ükski loogiline arutus ei suuda iial tõestada hinge surematust, nagu ka kõik loogikal põhinevad

³ Мигель де Унамуну 1. Составление В. Столбова, Ленинград: „Художесевенная литература” Ленинградское отделене, 1981, lk 500.

Jumala-tõestused osutuvad küündimatuteks ja naeruväärseteks. Ratsionaalsus eitab Jumala olemasolu ja surematuse võimalikkust, seevastu tundmine võib kõnelda teist keelt. Soov olla igavene ja surematu liitub teadmiseга selle võimatusest. Samas on talumatu mõte, et meist ei jää midagi järgi, meie sisemuses miski pakitseb ja õhutab igatsema, et see siin pole ehk siiski veel kõik. „Mind” ei huvita, kas elab mingi idee, mingi suur ja võimas teadvus, millesse hing pärast surma suubub. „Tahan elada, mina, mina, mina, mina...” hüüab don Fulgencio, „tahan materiaalselt, käegakatsutavat, ainelist surematust”⁴, sest surematusenälg on ülimalt isiklik ja individuaalne. „Mina” ise tahan üleni sellena, kes ma siin olen, saada surematuks. „Mind” ei huvita mingi umbmäärane inimhinge idee. Richard Dawkinsi vaimus kirglikud Jumala olematusetõestused on meeletelikud aiaaugu-seletamised, samas kui küsimus on hoopis aiast.⁵ Ja milleks nii põlevalt sest rääkida, kui „tegelikult need, kes Jumala maha salgavad, teevad seda meeletitest, et nad pole Teda leidnud”⁶ – võiks ehk Unamuno omalt poolt lisada.

Elada tähendab igatseda igavest elu, kuid usk on kerge kaduma ning surematusepüüdlus saab uue vormi ja väiklase sisu: saada surematuks teiste inimeste läbi, jäädvustada oma nimi sajandiks, kaheks või aastatuhandeks. See aga on kaduv ja enesekeskne püüdlus. Haigus, mida don Fulgencio nimetab herostratismiks – Herostratose järgi,

⁴ M. de Unamuno, Armastus ja pedagoogika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, lk 155.

⁵ R. Dawkins, Luul jumalast. Tallinn: Valgus, 2011. Dawkins on teaduskirjanik ning maailma üks kuulsamaid ateiste. „Luul jumalast” kirjeldab religioonide irratsionaalsust ning kahju, mida usk ajaloo vältel põhjustanud.

⁶ M. de Unamuno, Inimeste ja rahvaste traagilisest elutundest, lk 204.

kes pani oma nime surematuse nimel põlema Efesose templi – on surematusepüüdluse väärastunud väljendus.

Ja millest muust kui surematusepüüdest on sündinud kunst ning kõik teosed? Looja isekas ihalus end jäädvustada, panna teosesse oma ülev mõte ja ainulaadne vaim, andes neile pikema elu kui tema enda maine kestmine olla saab. „Aga... kõige kindlam on lapsi saada...”, ütleb don Fulgencio lõpetuseks sellele, kes on usu igavikku kaotanud. Sest ihu surematuse on katoliikliku arusaama järgi lahutamatu hinge surematusest.

Kirglik elamistahe ühtaegu liitub surematusepüüdlusega ja vastandub sellele. See sarnaneb surematuse-näljaga. Nad mõlemad panevad tegutsema, liikuma just nüüd ja praegu selleks, et mitte lahustuda igavikus. Kuid elamistahe tekib ka hirmust, kahtlusest, et siin ja praegu ongi ainus, mis üldse eksisteerib, tekib kartusest sellisele võimalusele otsa vaadata. „Kolme näitliku novelli ja proloogi” tegelasi iseloomustab kirglik elamistahe, ahastavad tegelased teevad kõik, et vältida elutuina kulgemist, saadavad korda meeleheitlikke rumalusi, tegutsevad, tunnevad, põlevad kirgedes – seda kõike selleks, et mitte lihtsalt olla ja hääbuda, või siis selleks, et mitte mõelda ja iseendasse vaadata. Tegutsemises peitub tunne, et elatakse, iga korda saadetud tegu annab juurde ühe näiliku võimaluse saada surematuks, pääseda ligemale igavesele elule.

Niisiis on Unamuno ilukirjanduse oluliseks võtmeks inimese siseelu. Leidnud piibli näol laiapõhjalise inimloomuse uurimuse, on Unamuno paljudes teostes kasutanud piibli motiive, neid teisedanud ning omavahel vabalt seganud. Kaks kolmest näitlikust novellist tegelevad Raaheli, Jaakobi viljatu naise probleemiga ning paljusid seal kasutatud elemente võib leida esimesest Moosese raamatust. Samuti nagu Raahel, kes ise on viljatu, ütleb oma mehele Jaakobile: „Vaata, seal on mu

orjatar Billa. Heida tema juure, et ta sünnitaks lapsi mu põlvede peale ja minagi saaksin nõnda temalt järglasi!"⁷, saadab tema nimekaim Raquel „Kahes emas” oma armukese don Juani noore Berta juurde, kellest peab saama nende lapse ema. „Lumbría marki” järgib Kaini ja Aabeli vihkamise lugu. Sel teemal on Unamuno kirjutanud terve romaani – „Abel Sánchez. Lugu kirest” (e. k. 1989). „Lumbría markiis” kannavad kahe rivaalitseva venna motiivi alguses õed Carolina ja Luisa, poole pealt aga asendub see müüt Eesavi ja Joosepi esmasünniõiguse küsimusega.

Uus ja tavatu Unamuno novellide tegelaste juures on aga emaks saada ihkavate naiste julmus, mis tuleneb enesekesksusest ning üliinimlikust tahtejõust. Piibliloos on esmasündinu õigus pigem praktiline asi, vaatamata sellele, et saavutatud pettuse abil, ent Carolina tahab oma pojast teha õiguslikku pärijat kadedusest ja vihast, kättemaksuks surnud isale. Kolme novelli juures ongi märkimisväärne ängistav ning rõhuv, vanglat meenutav kodune õhkkond, kus peitub palju talumatut, määratus koguses põlgust ja vihkamist, millest väljapääs puudub.

Novellide peategelaste patoloogilises mõttes ebanormaalsus, allumatus eetikale ja moraalile purustab oma teel kõik. Ent kohates paratamatust, kaotavad oma kõikvõimsusega harjunud tegelased jalge alt kindla pinna. Vaimsest jõust ilma jäetud puhta inimtahte kehastus, herostratismi ehe näide Alejandro Gómez on ühtäkki sunnitud silmitsi seisma millegi täiesti uue ja tundmatuga, mis ei allu tema tahtele: surmaga. Olles küll võimeline muutma kõike käegakatsutavat, kaotab ta paratamatusega kohtudes kõik, sealhulgas seni tuntud iseenda. Alejandro võitlus surmaga on võitlus Jumalaga,

⁷ 1 Mo 30: 3. Saatesõnas on kasutatud Finnish Bible Society 1989. aasta väljaannet.